

UN FRAGMENT DE LA SALMÒDIA COPTA CONSERVAT A LA BIBLIOTECA EPISCOPAL DE VIC

per XAVIER M. VICENS I PEDRET

RESUM

Es conserva a la Biblioteca Episcopal de Vic un foli manuscrit procedent d'un llibre litúrgic copte en paper. El text conservat és un fragment de la Salmòdia de khiiak, el mes del calendari copte en què se celebra el Nadal. La Salmòdia és un conjunt de pregàries de preparació per a la recepció de l'eucaristia, que es resen la nit abans de celebrar-la. No forma part de la litúrgia eucarística ni tampoc de la litúrgia de les hores, malgrat que per la seva estructura que alterna salms i composicions hímniques, pugui recordar-la. Està recollida en un llibre litúrgic propi.

Paraules Clau: Vic, Biblioteca Episcopal, fragment copte, Salmòdia de khiiak, segle XVIII.

ABSTRACT

In the Biblioteca Episcopal de Vic is preserved a manuscript sheet coming from a coptic paper liturgical book. The preserved text is a fragment of the Christmas psalmody of Khoiak, the month of the coptic calendar in which Christmas is celebrated. The Psalmody is an ensemble of preparatory prayers before receiving Eucharist, said the night before the celebration. It is not part of the eucharistical liturgy neither of the office, although it can remind of it due to its structure alternating psalms and hymns. It is recorded in a proper liturgical book.

Keywords: Vic, Biblioteca Episcopal, coptic fragment, Psalmody of Khoiak, 18th century.

DESCRIPCIÓ CODICOLÒGICA

Suport: paper

Extensió: 1 foli, 2 pàgines

Dimensions: 22,6×17 cm

Datació: s. XVIII?

Contingut: salmòdia del mes de khoiak, final del Psali Adam i principi del segon càntic (salm 135).

Es tracta d'un foli de paper provinent d'un còdex manuscrit. El paper està ben conservat; presenta una petita perforació que només afecta l'escriptura en el revers. Està escrit a dues tintes, negra ferruginosa, en alguns punts degradada, per al text, i vermella per a les rúbriques i l'ornamentació de les lletres.

L'anvers presenta catorze línies d'escriptura, de les quals quatre estan abans del dibuix que indica el canvi de composició, i les deu restants després. Hi ha un dibuix a dues tintes amb motius geomètrics. El revers conté divuit línies d'escriptura. El marge esquerre és d'uns 2,5 cm i el dret de 2 cm aproximadament en ambdues pàgines; el superior i l'inferior, de 2 i 3 cm respectivament. El text no s'ajusta amb precisió als marges, especialment a l'esquerre de l'anvers i al dret del revers.

L'escriptura és irregular, amb diferències importants en el gruix del traç. Algunes lletres sobresurten per sobre del mòdul, com ara la *delta* i la *janja*, altres ho fan per sota com la *khi* l'*alfa*, la *kima*, la *fai* o la *lambda*. Ho fan per les dues parts la *beta* i les lletres verticals com la *phi* i la *ti*. La *hori*, la *ksi* i la *gamma* presenten formes que no s'integren en el mòdul de la resta. La *ni* es traça en dues parts sense continuïtat. Es dona encreuament de traços entre diferents caràcters, però no lligadura de lletres.

No s'utilitzen *jinkims* per assenyalar les vocals quiescents. En canvi s'utilitzen diversos signes per indicar abreviatures, tant a la part superior com al marge del text. Presenta els «nomina sacra» abreujats com és habitual, fins i tot en edicions impreses modernes. Tanmateix es pot observar una confusió respecte a això, ja que a la línia 8 de l'anvers tracta «khrestos», adjectiu grec amb el sentit de bo, com si fos el «nomen sacrum» i «Christos», el nom de Crist, sens dubte per mala comprensió del text per part de l'escriba.

A l'angle superior esquerre de l'anvers es troben dos grups de tres i dues lletres, respectivament, traçades per una mà diferent de la del text. El primer conjunt de tres lletres podria ser el número de paginació, tot i que normalment es troba a la part exterior de la pàgina i no a la de la relligadura. Es tractaria de la pàgina 168 del manuscrit. El segon grup podria ser el del quadern, tot i que, si la lectura de la paginació és correcta, el foli que posseïm no seria la primera pàgina sinó la central de l'onzè quadern.

El manuscrit no està datat, si bé paleogràficament es pot concloure que és d'època moderna; hi ha paral·lels, sobretot per la forma de la *ni*, datats el segle XVIII.¹

CONTINGUT

El text està escrit en copte bohàiric, llevat de la invocació inicial de la segona composició, que està en grec i àrab, i la rúbrica que n'indica el títol, que està en àrab.

Es tracta de la salmòdia del mes de *khoiak*. El mes de *khoiak* té trenta dies, entre el 10 de desembre i el 8 de gener del calendari gregorià. El dia 29 del mes (7 de gener) es celebra el dia de Nadal. Això dóna un to especialment marià a tot el mes i fa que aquesta salmòdia sigui la més important de l'any fins al punt que constitueix un llibre litúrgic per si mateix.

La salmòdia copta és una pregària de lloança, que consisteix en una preparació espiritual a la celebració eucarística i només es canta la nit abans de celebrar l'eucaristia. En els monestirs es canta diàriament durant el mes de *khoiak*. No forma part, doncs, de la litúrgia de les hores (Agpeia), però tampoc dels rituals inclosos en l'eucologi eucarístic, que precedeixen la Divina Litúrgia de dos oferiments d'encens, un el vespre abans de la celebració eucarística i un altre al matí immediatament abans de començar la litúrgia.

La salmòdia s'estructura en quatre càntics de lloança, anomenats «hoos», que en formen el nucli, set «theotokia» (d'on se li dóna el nom de «pregària de quatre i set»), i altres composicions que les acompanyen: els «psali», que són composicions en estrofes alfabètiques, i els «lobsh» que són explicacions del contingut de la lloança principal.

La salmòdia, anomenada també «lloança de mitja nit», es canta directament després del rés de vespres i l'ofertament de l'encens vespertí, o bé després de les tres vetlles nocturnes de l'ofici o, encara, abans de l'alba, tot enllaçant-la amb l'ofertament de l'encens del matí.

El manuscrit ofereix el final d'un «psali» i el començament del segon càntic de lloança, que és el salm 135.

El segon càntic va precedit del dibuix, que en remarca la separació amb la peça precedent, i d'una invocació inicial en grec i àrab, que no coincideixen literalment («amb Déu» en grec i «en nom de Déu» en àrab), perquè l'àrab no va traduir la fórmula grega sinó que va adoptar la coneguda expressió «bismil·lah».

El títol del salm no fa referència a la seva numeració en el salteri, sinó al fet que es tracta del segon càntic, «hoos» en copte, de la salmòdia.

1 El manuscrit ML.MS.07 de la St. Shenouda the Archimandrite Coptic Society, datat el 1715, consultable en línia a http://www.copticmanuscripts.org/ML_MS_07.htm

Transcripció*

Cara 1

1   ΗΕΗ ΠΕΗΩΤ ΔΔΑΗ .
 ΧΩ ΗΑΙ ΕΒΟΛ ΠΗΕΗ
 ΗΟΥΒΗ Ω ΠΕΚΕΩΚ
 ΔΒΡΑΔΗ ∴ ΛΟΙΠΟΗ Δ .//

dibuix

5   Θ
 СΥΗ بسم الله
 Ω
 الهوديس الثاني لدوود النبي

10   ΟΥΥΥΩΗΖ ΕΒΟΛ ΗΠΔ(ΟΕΙ)Σ
 ΧΕ ΟΥ ΧΡ(ΗΣΤΟ)Σ ΟΥΑΓΑ
 ΘΟΣ ΠΕ ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ ΠΕϞΗΑΙ
 ΨΟΠ ΨΑ ΗΙ [ ] ΕΗΕΖ ∴ //
 ΟΥΩΗΖ ΕΒΟΛ ΗΦ(ΗΟΥ)† Π
 ΤΕ ΠΕΗΙΟ† ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ∴ //
 15   ΟΥΩΗΖ ΕΒΟΛ ΗΠΔ(ΟΕΙ)Σ
 ΠΤΕ ΗΔ(ΟΕΙ)Σ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ∴ //

Cara 2

1   ΦΗ ΕΤΥΡΙ ΗΖΑΙΩ
 ΦΗΡΗ ΗΗΑΥΑΤΩ ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) . //
 ΦΗ ΕΤΑϞΘΑΜΙΟ ΠΗΗ
 ΦΗΟΥΙ . ΘΕ(Η) Ο(Υ)ΚΑ† . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) . //
 5   ΦΗ ΕΤΑΧΡΟ ΗΠΙΚΑΖΙ .
 ΖΙΧΕΗ ΗΗΩΟ(Υ) . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ (ΠΕϞΗΑΙ ΨΟΠ ΨΑ ΕΗΕΖ) .
 ΦΗ ΕΤΑϞΘΑΜΙΟ ΗΖΑΗ
 ΗΨ† ΗΡΕϞΕΡΟΥ
 ΔΗΗ ΗΗΑΥΑΤΩ ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ (ΠΕϞΗΑΙ ΨΟΠ ΨΑ ΕΗΕΖ) .
 10   ΦΡΗ Ο(Υ)ΕΡΔΙΣΙ ΠΤΕΠΙΕ
 ΖΟΟΥ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) . ΧΕ ΠΕϞ(ΗΑΙ ΨΟΠ ΨΑ ΕΗΕΖ) ∴ //
 ΠΙΟΖ ΗΕΗ ΠΙΟΙΟ(Υ) . ΔΥ
 ΖΟΥΣΙΑ ΗΠΙΕΧΩ
 ΡΖ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ ΠΕϞ(ΗΑΙ ΨΟΠ ΨΑ ΕΗΕΖ) ∴ //
 15   ΦΗ ΕΤΑϞΨΑΡΙ ΠΧΗΗ .
 ΗΕΗ ΟΥΨΑΜΙΣΙ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ∴ //
 ΟΥΟΖ ΔϞΗΗ ΗΠΙΣ(ΡΑΗ)Λ . Ε
 ΒΟΛ

* Per a la transcripció del text àrab, agraeixo l'ajut de Jaume Flaquer, SJ

Traducció

Cara 1

amb el nostre pare Adam.
 Perdona'm els nostres (sic)
 pecats. Oh, el teu servent
 Abraham. La resta.

Dibuix

AMB DÉU

En nom de Déu. Segon càntic del profeta David.

Confesseu el Senyor,
 perquè és benigne, és bo,
 al·leluia, perquè la seva misericòrdia
 és eterna.
 Confesseu el Déu dels
 nostres pares, al·leluia.
 Confesseu el Senyor
 dels senyors, al·leluia.

Cara 2

El que fa mera-
 velles tot sol, al·leluia.
 El que ha fet els
 cels amb saviesa, al·leluia.
 El que ha afermat la terra
 sobre les aigües. Al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 El que ha creat les grans
 lluminàries tot sol, al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 El sol, que s'eleva sobre el
 dia, al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 La lluna i els estels
 que dominen la
 nit, al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 El que va colpejar Egipte
 amb els primogènits
 i va treure
 Israel

BIBLIOGRAFIA

Edicions de la salmòdia de *kiahk*:

TUKHI, R. *Il libro delle Theotokie secondo il rito del mese di Kiahk*, Roma, 1764.

LABIB, K.J. *Libro della santa salmodia di Choiak, secondo l'ordine dei Padri della Chiesa egiziana*. Cairo, 1911, reimp. 1982.

DE LACY O'LEARY *The coptic Theotokia. Text from Vatican Cod. Copt. 38 Bibl. Nat. Copt. 22, 23, 35, 69 and other Mss. Including fragments recently found at the Deir Abu Magar in the Wadi Natrum*. Londres, 1923.

AL-MURRAQI, ATALLAH ARSANIOS *Il libro della salmodia santa del mese di Kiahk secondo l'ordine dei nostri padri della Chiesa egiziana*. Cairo, 1955.

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30
 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40
 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50
 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60
 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70
 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80
 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90
 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110
 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120
 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130
 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140
 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150
 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160
 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170
 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180
 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190
 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200
 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210
 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220
 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230
 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240
 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250
 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260
 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270
 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280
 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290
 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300
 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310
 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320
 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330
 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340
 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350
 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360
 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370
 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380
 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390
 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400
 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410
 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420
 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430
 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440
 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450
 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460
 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470
 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480
 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490
 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500
 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510
 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520
 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530
 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540
 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550
 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560
 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570
 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580
 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590
 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600
 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610
 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620
 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630
 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640
 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650
 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660
 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670
 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680
 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690
 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700
 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710
 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720
 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730
 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740
 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750
 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760
 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770
 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780
 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790
 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800
 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810
 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820
 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830
 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840
 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850
 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860
 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870
 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880
 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890
 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900
 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910
 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920
 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930
 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940
 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950
 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960
 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970
 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980
 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990
 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

Vic, Bib. Episc., Frag. Copta, s.n., anvers